

"Just nimelt. Kust sa neid nimesid nii hästi tead?"
"Su vend nimetas."

"Kuradi mälu sul– Nüüd on mees vahistatud. Velikije Lukis üle joooksud. Pärast Saksa Oberleutnant. Narva rindel langemisse kohta oli hankinud naisele valepaber. Mardimäel igavene jama. Ruudit lohistati kaks korda ülekuulamisele: m i s ta ei teadnud? Miks ei andnud üles? Kus tas pidid üles andma, kui ta ei teadnud?"

Mina ütlen: "Ja kui oleks teadnud – siis ka ju—" "Noh, siis oleks olnud jälle omaette probleem—" ühmab Volli. Ma küsim: "Aga see – õpetajanna? Kas see on ka vahistatud?" "Seni mitte," ütleb Volli.

Ja Hilda jäigi vabadusse. Vabadusse ja välja saatmata. Kuigi masina-traktorijaama koristajaks töötatuna. Peaaegu uskumatu, aga nähtavasti võeti kombe lapse huve arvesse. Kuid ma pole ei teda ega lapsi enam kordagi näinud. Ja Hilda oma meest (seda kuulsin ma vanaproua Tahknalt, kes on nüüd viisteist aastat surnud) – Hilda oma meest ka üheainukese korra: aastapäevad pärast vahistamist. Kuskil Tallinna Toompeal, tänaval peal, ma kujutlen, umbes sellesama maja ees, kus praegu Panso prонks-käsi teatrichuvilist noorust lähemale viipab. Sellesama maja ees. Kui Hilda oli paar tundi kahekümne viie kraadises pakses oodanud ja Kaarel toodi oma kahekümne viie pluss viiega välja ja naeratas talle kahvatu naeratuse ja pandi autosse ning sõitis ära.

HALLELUUJA

Jaan Kross
Koosoleht 1998. aasta 16. veebruarile

Sel aastaajal, detsembri keskel, põles Ijiši lambikene vildikuitati laes päev läbi. Sest kuuekünnne kuues põhjalaiuskraad pani enda pimedusega maksma. Pakane niisuguse kraadini ei kündinud, aga paaril varahommikul oli jäätunud külmapulk näidanud juba üle neljakünnne ära. Et sella kuueks nagu needus kolmekünnne kaheksa peale kerkida, millega üldbrigaadide loodetud külmapühal oli sedamaid kriips peal. Allmaabrigaadidele ei läinud temperatuur teadagi korda ja vildikuivatusahju pidu tuli igal juhul lõoskama.

Kuivati ise oli umbes 3,5 korda 7 meetri suurune ruum baraki eeskaja taga kahe barakipoole ehk sektssiooni vahel. Kumaski sektssioonis elas kahekordseil nairidel viiskümmend meest, kokku täpne *centuria*, kolmveerand politilised ja veerand blatooid. Vildikuivatusahi oli söögilaua-kõrgune 4 korda poolteiseetrine telliskivist, aga valgeks lubjatud ristkülik, keskel malmuksega kolle ja öhus, ribilise ahjupealse kohal, kaks sellesama ahjupealse mõõtu pulkresti, kuhu paigutati kuivatav kraam, s. o. peamiselt vildid ja jalärid, aga sageli ka vatkued ja -püksid, sest needki said kaevanduses tihtipeale mängaks. Tahedam kraam kuivas ülemisel, märjem alumisel resitil. Ahju pealispind peeti harilikult tühi, sest see oli enamjaolt nii tuline, et mis siinna asetati või siinna kukkus, läks neeltult ruttu kärssama.

Sütt võimukse meil küttek muidugi jätkuda, sest olime ju söökvaevandusaager. Ja formaalselt meil sütt jaguski. See tuli vildikuivatajali suurest söehunnikust tsooni loodenurgas kelguga barakki toimetada. Ainult et hulgaga pooltest praktilliselt piiramatu

söega sooritas riik kvaliteedis ranget sotsialistlikku kokkuhoidu: laagriahjuude kütteks toodav süsi oli neljanda sordi oma. Tähendab, põlematu kivikildapuruga pooleks, nii et selle segu põlema saamisega ja põlema hoidmisega nägid vildikuvitajad hirmsat vaeva. Mina püsisin ses asjas ainult tänu kahele abimehele pealvee. Need kaks oidi Ardu kandi talumehed Harju- ja Järvamaa piirilt. Laas ja Kond, sõnaahtrad vanemad mehed, Saksa võimu viimasel lõpul mingisse piirkaitserügamenti mõpitud ja sealst ära hüppamise järel valge laeva otajad kuskil sealtkandi könnus ja laantes, aga nüüd siin oma kümne aastaga kõvade puuseppadena ametis. Barakkide ehitusel meie laagri läänepoolses servas, kus püstitati uutele oodatavaille kaevuritele uusi ulualuseid. Ehitusmeestel oli seal puumaterjalil laialt käes ja mõnesuguse vahetuse korral – minu poolt mu padajännipakkidest suutäis matti – tõid nad mulle öhtutti töölt tulles nööriga kakkuseotud kimbus männilaaste ja pilpaid. Kui need olid kuvatis üles sulanud ja nädala tahemenud, põlesid nad kuvatiahjuus vuhinal ja vaginal ning ajasid kivipuruse söe endi ümber pikkamisi hõõguma. Eriti kui süttivale söele mõned sutsakad vett peale visati. Missuguse füüsikaseaduse järgi vesi tule paremini põlema ajas, pole mulle tänni selge.

Igatahes oli mul ahi järjekordelt küdemas ja õue ligi neljakuimnese pakase juures kolmkümmend pügatal kuuma toas. Nii et vastumeelse foo kiuste ei saanud ma teatud hubasustunnet ses hämaras lämmatuses eitada: ikkagi onaette ruum ja kogu sellega kaasnev kübe kujuteldavat iseseisvust, mitte ainult nari, vaid ka laud omaenese tarbeks, isiklik taburet laua juures ja laual mõni isiklik raamat ja mõned isiklikud vihikud. Ainult et isiklikku aega selle isiklikku laua taha istumiseks peaegu et tildsegi mitte. Ja öhk kuivavate viltide ja jalarrätide lehast niisugune, et ma selle sees mõninga harjumuse kiuste ikka veel ei söändanud oma kurgunibu olemasolule möelda. Kujutluse tööttu, et säherdune mõte võiks provotseerida oksendusrefleksi, mis tunnus võivat sellest vallanduda.

Siis koputati üksel. Viskasin plekk-kruusist viimase sutsaka vett ahju ja pöördusin üle õla vaatama, et kes kurat see võiks olla. Sest koputamine oli siin ju moeks, aga *üksel* koputamine töesti mitte. Koputasid enk ainult öised valvuid, kui nad tahtsid kuivateid kontrollida, aga üksed olid banditiide ja varaste asjus seestpoolt haakis. Ja nonde öiste valvurite ukselekoputuski oli koputus ainult üsna tinglikus mõttes. Sest harilikult käs see rusikaga ja kolm korda valjemini kui vaja – põmm-põmm-põmm, „*Otkroi, job twoju mat!*“

Hüüdsin: „*Da-daa-*“

Uks avanes. Pauh – tungis valge pakaseaur ruumi ning aurupilvest astus elektripiiri valgustatud hämuses suurekasviline hallis koverkot-mantlis mees. Ta pani ükse oma selja taga hoolikalt kinni. Ma töüsün ahju eest. Mees võttis vaskaku käega – vöttis – issand jumal – halli Hückel-kaabu peast, pistis selle endale kaenlasse ja hakkas tirma paremast käest öhukest halli sõrmkinnast ära. Siis sai ta parema käe paljaks ja sirutas selle mulle vastu:

„*Guten Abend. Doktor Ulrich.*“

Tal oli suur tuhka juukseudemega pea ja suur luine kahvatu, külmaст sinakas ja hetke absurdusse kiuste surmtösinenägu.

Surusin sirutatud jäälkümla kätt ja ütlesin midagi. Tema ütles „*Pardon-*“ ja tiris oma lõua alt ja pealae ümbert ära riideriba, mille küljes olid vildist löigatud ovaalsed kõrvasoojendajad:

„*So. Jetzt höre ich Sie absolut normal.*“

Ta oli päras tahanedalast stolópinisõitu eile Moskvast pääle jõudnud. Ta võttis minu poolt pakutud taburetil istet ja vastas kummalisel kumesügaval, kuid peaaegu sosisnaks summaturud häälel mu küsimustele. Jaa, ta oli berliinlane. Ajaloodektor. Ah viimane ametikoht? Tja, see'p see oligi. Ta oli olnud 1934-ndast aastast Preisi välisministeeriumi teenistuses. Niisugune ministeerium oli püsinvud ka peaminister Göringi aegu formaalselt alles. Ja doktor Ulrich oli olnud ministeeriumi arhivivülem.

Ja kui tema ülemused lõpuks järjepanu Berliinist põgenesid, oli tema jäänud paigale. Sest tema ei olnud nats, vaid ajaloolane. Ja tema vastutas tema hoolduse usaldatud väärustuse eest. Aga nende seas olid ju – jumal hoidkud – kas või näiteks Bismarcki kirjad kolme aastakümne mahus. Nii et doktor Ulrich oli pidanud oma endastmõistetavaks kohuseks jäädva paigale pealinna varemisse. Jääda paigale ja anda oma arhiivi võtmned selle rusulaamaks tulistatud hoone säilinud keldrite üksel võitjaile üle. Kuid võitjad polnud piirdunud võtmetega, vaid võtnud ka võtmete loovutaja kaasa.

Bütförkas (praegu tundub mulle, et nimelt seal) oli doktor viibinud vist üle kahe aasta. Enne kui talle oli kuskil koridoris paberiliipakal tema viisteist aastat ette loetud ja ta oli kambrisse tagasi saadetud. Seal oli olnud teisi piisavalt tähtsaks arvatud sakslasi veel. Muuseas meiegi triükisõnas maininist leidnud major Lingel. Selle viimase kohta rääkis doktor Ulrich (kolmandal või neljandal öhtul, kui ta minu poolt vildikuvatis teed jõi), et see oli olnud kellegi Baieri körtsmiku poeg, kelle isa oli varjund Hitlerit Weimari vabariigi politsei eest oma majas. Mille eest Hitler oli töötanud teha körtsmiku pojast, tollal vist künneatasest jõnnimist, suure mehe. Hitler oli võtnudki poisi hiljem oma lähikonda, aga suurt meest polnud temast saanud. Doktor Ulrich ütles: halle rakke oli olnud poisi napilt. Aga majoriks ja Führeri kammerteenriks oli poiss avansseerunud. Kammerteenri ametis oli Lingel saanud aastate jooksul oma käsutusse kogu Führeri aluspesi, särkide, taskurätide ja sokkide jäägi. Need esemed oli Führer visanud harilikult ühekordse kandmise järel ära. Soo-kihoidjaid ta võibolla nii hõlpsasti ära ei visanud, aga ka neid jää muu kraami seas aegajalt Lingele tarvitada. Kammerteener korjas peremehe esemed kokku ja müüs nad, mida kaugemale sõda jõudis, seda parema hinna eest maha ning kandis ise ainult kõige valitumaid asju.

Tähendab, veerand tunni pärast oli doktor Ulrich tulnud oma viieteistkünnne aastaga kambrisse tagasi, veel natuke kahvatum

kui juba ammu, ja mõtted veel natuke kaugemal mujal kui tavaliselt.

Tema saksalased, viis või kuus meest, viis või kuus härrat, nagu me nüüd taas ütleksime, reageerisid tema viieteistkünnne aasta peale kes kuidas. Keegi "Volkswageni" direktor naeratas ja ütles: "Normaalne." Üks Sudeedimaal kaevandusteeülem, vana henleinlane, parastas: "Ja mis kasu teil sellest lõpuks oli, et te kakstest aastat parteist körvale hoidsite?" Üks Reichskunstkammer'i härrasid ütles: "Muidugi. Göringi laip oli kaalunud Nürnbergis veel ainult üheksakümmend kilo. Ilmselt liiga vähe, et kõiki oma alluvaid lunastada." Ja nii edasi. Keegi ei öelnud, mis enamik tegelikult mõtles: neilt vene lojustelt polnudki ju muud loota. Major Lingel vist kõige tegusam:

"Doktor, kogemus on näidanud, et pärasid otsuse teatavaks tegemist viiakse vastav vang siit kiiresti ära. Kas te ei peaks seda arvesse võtma?"

Doktor promises äraolevalt ja peaegu rõõmsalt: "Noh, kui ära, siis ära. Eks me siis kõnni..."

Teised, need, keda see esialgu ei puudutanud, olid praktilisemad. Kunstkammer'i mehel olid vildid. Ja "Volkswageni" direktoril plekitükist nuga. Kummas tki vildikäänisest, põlveöndla kohalt, lõikasid nad noaga kaks pudrulusika kaha möötu ovaali doktorile körvakaitseks.

"Ja-jaa, doktor. Siin Moskvaski on juba künme kraadi külma. Pöhja pool on kindlasti kakskümmend ära."

Püksirihm nad ja traksid olid neilt kõigilt siatoomisel ära võetud. Ja kõht polnud neist kellegi kosunud, vaid kokku kuivanud. Nii et piüsigid püsitud ka doktoril ainult rihma asendava keelatud nööririiki varal jalas. Aga sookiholdjate puudunise pärast polnud kambri väheses likumisruumis seni veel murestetud. Nüüd ütles Lingel:

"Doktor, te ei saa ju niimoodi minna – korrektuse mõttes ja külma pärastka –, et sokid vajuvad pahkuile lonti. Oodake. Minul jäid sokihoidjad imemoel alles. Võtke ja fömmake sokid üles."

Ta istus nurka, kuhu silmikust ei näinud, ja võttis pruunid siidist sokihoidjad maha—

“Sähke. Ja kandke – auga.”

Ma ei tea öieti siamaani, mispärast ta oma sokihoidjad ohverdas. Vaevalt et sõprusest doktori vastu. Pigem ehk teadmissest, et tema, Linge, jäab neist siin vanglas varem-hiljem, töönäoliselt juba järgmisell läbiotsimisel, ilma. Või ehk uiu tõttu, et viimse reliikvia ohverdamisega võib ta osta saatuselt mingi hõlbustuse, võibolla elu.

Doktor sirutas käe ja pomises: “Oo– Ma täنان—”

Ja Linge lisas: “Sest need on *Führer*’i enda omad!”

Ma kujutlen: doktor Ulrichi käsi jäi silmapilguks – oluliseks silmapilguks – õhku paigale. Aga siis võttis ta, ratsionalist, nagu ta ikkagi oli, sokihoidjad vastu. Kuna ta oli nende veel anoniüümne sed olles majorit nende eest juba tänanud, polnud tal tarvet liiateabe peale oma tänule midagi lisada.

Samal öhtul oli ta käsutatud “*s westami*”, s. t. halli pulcan-kotiga, milles oli vahetus sauna poolpuhktaks pestud pesu, kambrist välja ja toimetatud musta rongaga läbi talle tundmatu Moskva mingisse talle tundmatusse jaama ja teele veel suremasse tundmatusse.

Ja nüüd istus ta siin minu kuvatis, kergitas tumehallist vanriidest püksisaare üles, pistis näpu sokihoidja vahelle ja laskis vastu piikka helehalli aluspüksisäärt nipsu:

“Siin nad nüüd on. Isiklikult *Führer*’i omad.”

Ta võttis laualt oma tühjaks riütubatud teekruusi, asetas selle servapidi vastu alahuult ja – kuidas ütelda – sosistas-ümiseproökas kruusi-resonantsi kõmiseval toel:

“Ich sage euch: wenn die Plutokraten und die Juden mich dazu zwingen marschiern wirr um das deutsche Blut und den deutschen Boden zu schützen – bis ans Ende drr Welt – nii ehedalt, et vähemalt minu kunagiste raadiomuljete järgi võis pigistada silm nad kinni (ja ka nina muidugi ikkuni) ning kujutleda end viibivat füüsiliiselt teatud ajaloolisest Müncheni ollekas– Ma ütlesin naerdes:

“Mis teil viga, doktor. Kunagi müüte oma sokihoidjad saja tuhande dollari eest maha. Tingimata leidub hulle ameriklast, kes seda maksavad.”

Sokihoidjad varastati talt kahe nädalal jooksul. Ta naeris saja tuhande dollari kaotuse peale täiesti ebasakslasilikult ja jutustas mulle järgmine loo.

Ta oli elanud Berliinis, ka tema arhiiv asus ju seal. Tal oli ol nud kolmetoaline poissmehekorter viiskümmend meetrit Tiergarteni põhjaservast eemal, kolm-neli sõbrannat, nagu ma aru sain, paraslähedast ja paraskauget, et säilitada nende suhetes talle vajalik sõltumatus. Ja riida valitud sõpru. Valitud nähtavasti põhimõtteil, mis natsi-Saksamaal sõpruste valikut võimaldasid ja piirsid. See tähendab esmajoones usaldusväärsuse ja teises järekorras huuvivaldkondade ühitsuue järgi. Põhihuvideks olid doktoril Saksamaa ajalugu, aga võibolla et veel enam muusika. Saksa ajaloo 19. ja muusika 18. sajand. Eriti varane 18. sajand. Ja veel eriliselt Händel. Händeli pinnal oli tal koige viljastavam kontakt ühe rootslasega, kellega ta oli tutvunud mõni kuu enne sõda Händeli-kontserdi järel Potsdami Garnisonikirikust väljumisel. Härra Palmquist oli osutunud Roots'i saatkon-na uueks kultuuriataseeks.

Nad olid alustanud perekondlikku suhtlemist. Doktor Ulrich oli külastanud härra Palmquisti ja tema naist nende korteris Roots'i saatkonna majas. Ning atašee oli käinud naisega korduvalt doktori pool Tiergartenis. Rootslasale ja tema prouale olid need käigud täiesti ohutud. Doktor Ulrich pidgi arvestama, et tema jaoks ei tarvitsetud nad olla nii süütud. Sest sakslaste suhtlemisel välismaalastega, pealegi diplomaatidega, ja eriti selliste peamiselt inglismeeleise sete maade omadega nagu Roots'i võis Gestapo pidada silma peal. Pidaski muidugi silma peal. Aga kahe ilmestti enamvähem üksildase poolle vastastikune inimlik sümpaatia eiras säherdusi töenäosusi ja võibolla koguni braveeris omajagu nende töenäosuste vastu. Palmquiste ma ju ei tundnud, aga doktorist oleks teatud braveering olnud minu meelest

usutav küll. Igatähes hoidusin sunamast meie juttu asjadele, mis võimuksid osutada udishimu küsimuses, kas doktoril oli või polnud salasümpaatiat proua Palmquisti vastu. Seda enam, et küllalt varsti sõja puhkemise ja Berlini pommittamiste alguse järel saatis atašee oma naise Stokholmi ohutusse tagasi. Aga meeste ühiseid kontserdilkäike ja musitseerimisi, kord Palmquisti "Steinway", kord doktori ootamatult võimsa kodureli taga, ja nende õhinat näiteks Händeli "Veemusika" mõne trompetipartii suhtes ei vähendanud see teks.

Söda jätkus ja sõjaaege Saksa maäädad süvenesid. Varjendis konutatud ööd ja vastavalt poolunelised kipitavsilmised närvilised päevad sagenesid üha. Ning ka erinevus kahe sobratoidulaua vahel surenes. Sellal kui härra Palmquist sõi saatkonna eripostiga kohaletoimetavaid delikatesse (ja taris neid üha sagedamini portfellis doktorile), oli doktoril, saamatu, nagu ta praktilistes asjades oli, aina tavalisemalt põhitoiduks saepurune leib ja saharünnine marmelaad. Aga õhuriünnakud kasvasid aina pöörasemaks, varemuid sigis üha juurde ja kontserte ei toimunud enam üldsegi. Ja siis, märtsis 1944, joudis kätte härra Palmquisti viiekümmes sünnipäev.

Aga seda tahtis doktor vääriliselt ära märkida. Muidugi mitte selleks, et näidata rootslasele Suur-Saksamaal ikka veel leiduvaid võimalusi. Positiivselt muljele, mis Suur-Saksamaa võrks välismaalasele jättä, oli doktor sülitanud algusest peale. Võibolla et mitte just üliaktiivse paljastaja moel, aga ikkagi ausa kodaniku viisil, valuliselt, närviliselt, oli ta juhtinud rootslase tähelepanu algusest peale natismi ebainimlikule olemusele. Nii et sees asjas oli tema ja rootslase vahel kõik klaar. Mõlema meeles oli see maa oma praeguse korraga ja juhtidega kehastunud hulumeelsus ja lõomas juba päästmatult Ragnaröki maailmahukutules. Ja mis puutub Palmquisti sünnipäeva, doktor tahtis väljendada sõbrale tema juubeli puuhul lihtsalt isiklikku lugupidamist, ja tahtis teha seda ikkagi mingil enamvähem originaalsel moel. Aga originaalsuseks polnud enam mingeid võimalusi.

Kunstikaupluste ja raamatuantikvariaatide tagatubadest võikeldreist oli tutvuse abil olnud veel hiljuti võimalik leida mida- gi mandunut ja keelatut, mis tähendas enamvähem vääratuslikku. Aga nüüd enam mitte. Sest nüüd olid kauplused kas evakueeritud või lihtsalt suljetud või veellihhtsamalt rusuhunnikuks pommitatud. Ja töötööelda poleks kaupluste hiljutine kraam parimalgj juhul olnud doktori taoteldud originaalsusnöudele vastav. Sest tema kingitus pidid olema midagi isiklikku ja unikaalset.

Ja siis, keset igavest magamatust öiste õhuriünnakute pärist ja kestvast piitsutatustiidoottsete korralduste poolt (evakuuerida arhiiv kahekümme nelja tunni jooksull! Paigale jääda! Korraldu-si oodata! Mineerida ja öhku lasta, niipea kui ... Iga paberit elu hinnaga säilitada!) – keset kõiki neid tüksteist annulleerivaid korraldusi ja lakkamatuid pommihirmusid ei kaotanud doktor siiski võimeti õngitseda muigamisi oma kujutlusest Palmquisti sünnipäeva ajus väikesi isikupäraseid ideid. Kuni talle tundus, et nüüd on tal parim neist käes.

Härra Palmquistil oli auto. Nähtavasti oli ta kuskil oma siira, aga mõõdetud ja jahedavöitu olemuse peidul ka veidi snoob. Ja milks poleks ta tohtinud seda omal ikkagi diskreetsel viisil natuke olla? Ja võibolla tundus ta doktorile sellisena hetkiti ainult tollase Berliini trööstitul tuastal. Auto oli Palmquistil igatahes tuliust, kahe ebamugava varuistmega, aga põhiliselt kahest-meline helepunane ja hästi sportlik "Mercedes". 1944. aasta Berliini jaoks oli see provokantselt särav tükk. Ja oma diplomaatilise korpusse numbriga sõitis Palmquist sellega häirimattult, ka politseinike kulpiliöömises häirimattult pealinna rusust ummis-tuvail tänavail.

Nii et härra atäsel oli auto. Aga doktoril – ta polnud kuigi rikas mees, aga tal oli olemas ja alles perekonna mitme põlve jooksul pärandunud lauahöber: üsna mitu kilo liudu, nuge, kahvelid ja lusikaid, algsest väärirkad, aga nüüd aina kahetsusväärsemad monogrammid soliidseil abitult kohmakail absurdseil varitel ... Ja peale selle oli doktoril – vanahärra Jakob Klemm.

Seesinane onu Klemm, järiest köhnem nagu kõik, aga üha laitmattult raseeritud, nagu sellistest üle seitsmekümnest olid järiest vähemad, oli Ulrichite ma ei teagi kas sugulane või tuttav. Igatahes kuulus ta nähtavasti Ulrichite perekonna eelmissesse põlvkonda või selle juurde: natuke orelimeister, natuke mehaanik, natuke leidur. Ja tingimata nukerdaja mees. *Bastler* – millele eesti keeles head vastet polegi. Tal oli olnud enne sõda tih Luke ühe- või kahemehetöökoda, mille ta oli pensionile jäädes ikkvideerinud, aga mille sisustust ta polnud raatsinud müüa. Nüüd oli see tal sissepakutult ja saksa korraarmastusega virna laotult tema korteri all keldiruumis. Seda ruumi sai ta tol peamiselt keldrites kulgeval ajal säherduseks ofstarbeksi kasutada ainult tänu önnelikule seigale, et maja kuskil Jungfernheide-poolses eeslinnas oli paljalt kahekorruseline ja vahelaed põmarjendiks liiga hõredad. Seal keldris, veebruarikuu suurte pommirünnakute ajal ja vahel, olnud nadteinud, doktor ja härra Klemm, doktori idee teoks. Tähendab, doktori poolt oligi õtetü ainult idee. Pluss muidugi hõbe. Ja võrdlemisi ebamääraselt vi-sandatud joonis, mis kujutas midagi, mis oli nagu sale, kuid miski pärast kóveraks keeratud kabjaga karikas.

Enne kui härra Klemm asus oma keldris vaskopleki ribasid lõikama ja juhtmeid ottsima ja kaoliini vormima ja hõbedat sulatama, oli doktor kutsunud ta enda poole Tiergartenisse. Ja sel ajal, kui doktor ise härra Palmquistiga salongis oreli juures improuiseeris, aga härra Palmquisti helepunane "Mercedes" seisimaja öueukse eses kuupaistel – ühel pool doktori veel puutumatama, teisel pool, raagus pargiuude taga purunenud fassa-dide rida nagu absurdne tuinehall kuukürttest siniseauguline teatridekoratsioon –, sel ajal oli härra Klemm mõõtnud auto ar-matuurlaua vasaku otsa juures kõik tarviliku täpselt ära. Ja nä-dala pärast oli doktori poolt tellitud vigur valmis. Ja Jung-fernheide keldris ära proovitud ka.

Doktor rüüpas suurest plekk-kruusist teed, sellest samast, mille resonantsiga ta armastas Hitleri kõnesid pilada, ja jutustas:

"Aga oma sünnipäeval, see oli kuuendal märtsil, tuli Palm-quist minu poole. Nagu me olime kokku lepinud. Ta parkis auto maja tagumise ukse juurde nagu ikka ja tuli kahe portfelli-ja üles. Oma sünnipäeva puhul kahega. Ja mina läksin kööki ja ütlesin härra Klemmile: Nüüd. Ja tema läks oma riistadekohvri-ga kõbinal tagatrepist alla. Noh. Palmquist tegi oma portfelli söögitoas lahti. Ühes – kaks pudelit "Mummi". Teises – teate, ma olen ära unustanud, mis. Me istusime, kuulatasime, kas öhu-häiret ei tullegi. Sedaa ei tulnud. Me jõime oma šampanjerit, me söime. Rääkisime – muusikast, kunstist, naistest, maast ja tae-vast. Nagu oleks maailm pimeduskatte taga veel olemas ol-nud. Ma panin mõned plaadid mängima. Ja siis Händeli "Mes-sia". Muusesas, Händeliga oli nii, et me nautisime teda sel ajal kahekordset. Ma usun, et me mõlemad, aga mina kahtlemata. Esiteks sellepäras, et ta on ju töesti ainulaadne. Oma selguse ja säraga võibolla suurem kui Bach. Hea küll, selle üle võib lõpm-a-tult arutada. Aga teiseks sellepäras, et tema polnud ju töestü-mitte, noh, mingisugune Mahler või Chopin või kes, mingis-u-gune prantslane või poolakas või juut, kelle kuulamise päras-t võis homme olla SD-sesse kutsutud. Vaid sakslane nii puhtal ku-jul magu Wagner ise. Ja veel palju suurem sakslane. Heliloojana, eks ole. Aga sealjuures kõige kuratlikumal moel inglaste poolt kõige suuremaks inglise heliloojaks arvatud! Ja nelikümmend aastat Inglise kuningat alam olnud! Ja nende kuningatega ühte-rittia Westminster Abbey'sse maetud! Ja Ingliismaal ikka veel nii-vörd nende oma, et – ma olen seda Londonis Covent Gardenis oma silmaga näinud: kui sellesama "Messia" Halleluuja-koor katte jõudis, tösis kaks tuhat inimest saalis püstti ja kuulas selle seistes lõpuni. Tähendab, ma panin "Messia"-plaadi mängima ja me kuulasime Halleluuja-koori püstti seistes ära. Siis panin plaadimängja seisma, kustutasin lambid ja vaatasin pimentus-katte serva vahelt öue. Härra Klemm oli auto juurest kadunud ja tema töö oli valmis. Nii palju kui kuuvälgel võis näha. Ma ütlesin Palmquistile:

"Tulge. Ma tahab teile teie sünipäevakingi üle anda."

"Ohoo? Ja mis see siis on?" Palmquisti hallides, alkoholist kergelt punetama hakamud silmades oli lapsemeelset öhka, ja mülle paistis, et mitte ainult konjakist, mida me "Mummi" peatusse, ma viipasin talle, et ta võtsin varast enda oma. Sest mulle tundus, et meil võib mantleid tarvis pasunat auto läikleval punasel küljel muidugi silmapilk:

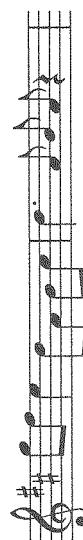
"Oii! See sobib sinna suurepäraselt! Teate – see on lõikelt kui barokiaja orelivilje. Ainult – mis häält ta teeb?"
Ma sain aru, et ta oli pasuna häiale suhtes kõhkvel. Koguni niivõrd, et ta ei märganud mind tänada.

"Istuge peale ja tehke proovi."

Ta istus rooli taha ja mina ta kõrvale. Ta silmas otsekohe härkra Klemmi paigaldatud hõbenuppu armatuuriala-

"Andke signaal!"

Ta vajutas nupule.

HAL-LE-LUU-JA!

HAL-LE-LUU-JA!

hõiskas pasun autoaku võimendusel raagus puude, kuupaistevarjude, varemete ja veel tervete majaseintevahel. Höbedaselt. Puuhalt. Võidukalt. Palmquist ajas silmad üllatusest krölli ja rataputas vaimustuses mu kätt:

"Ma täنان teid! See on suurepärane! Just nimelt see takt-
Just see!"

Aga majaelanike ammu närviliste kõrvade jaoks oli pasun haruldaseks muutunud öövaikuses muidugi liiga vali. Nii et mitmed aknad lükati lahti:

"Was ist da los?!" – "Donnerwetter, schon wieder Fliegeralarm?" –

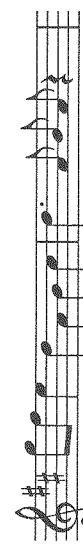
"Wieder die verdammten Tommies?" – "Oder doch nicht?!"

"Söidame minema!" ütles Palmquist. Ta pani auto käima ja me vuhvatasime õuest välja.

Ja siis me kihutasime läbi linna. Ma ei mäleta õieti, kuidas see sõit käis," rääkis doktor. "Teate, auto kunstrahkkatus oli märsiööl – paar kraadi külma – muidugi kinni tömmatud. See oli niisugune kord lahtiine, kord kinnine auto. Aga me kruvisime ukseklaasid alla. Et tuul undaks ümber kõrvade. Ja mida rohkem ta undas, seda rohkem hakkas šampanjer ja konjak meile pähe. Vähemalt mulle. Varem, puud, majad, narrsirged ruuvallid sõidutee ääres, rusukoristajate salgad, politseinkud lenddasid mööda. Mõned Schupo'd püüdsid meid peatada, aga hüppasid meie CD-numbri peale tagasi. Ja iga saja meetri tagant andis Palmquist signaalit.

Ja see tegi melle põrgulikku rõõmu. Saate aru, see oli vaimustav ja huligaanne – see, et sellesse takti" – doktor tööstis tühjaks rübatud teekrussi huultele ja halleluutas sinna sisse ja kruus vastas kolm korda valjemalt, nii et puurestidelt rippuvad jalarätid värahtasid

–, "et sellesse takti," jätkas doktor, "oli peidetud jumalaülistus, aga jumal oli Suur-Saksamaal *persona non grata*. Kui võrd ta polnud Riigikiriku säärsaabastes ja raudristiga jumal, vaid oli Händeli köikpaikne ja kõiknäoline Issand. Ja peaasi – vaimustav ja huligaanne oli see, et sõna meie pasunahulike taga –

halleluulia – kiitkem Jehooovat, eks ole – oli tabamatult ja siganduslikult heebreakelne ...”

Doktor jätkas: "Kuidas ma seekord koju sain, sellest ma palju ei mäleta. Palmquist aitas mu trepist üles, laotas mulle diivanil vaiba peale, pani "Messia" vaiksest mängima ja läks kikivarvul ära. Noh, ma magasin enda välja – nii palju kui läbi une ja Halleluu-koori öhuhääret kuulava körvaga sai, ja Palmquist ka, ja sealpeale söitis ta oma autopasunaga rõomsalt mööda Berliini ringi. Nii rõomsalt, kui olud lubasid. Tähendab, pigem raeuvakalt kui rõomsalt. Sest öhupommmitused läksid aina hirmsamaks ja terror aina jubedamaks. Eriti pärast kahekümndat juulit muidugi. Aga nüüd ma ruttasin ette. Ma tahatsin ütelda, et toidukaartidega sai aina vähem margariini ja aina saepurusemat leiba. Aga Palmquist see muidugi ei puudutanud. Ja märtasi teisel pool tul ta mulle uestiki. Maja, kus ma elasin, seisis alles püsti, aga oli viimastest öhuriünnakutest kõvasti rästitud. Seal, kuhu Palmquist tavatxes auto parkida, oli pommiauk. Aknad olid vineeriga löödud ja elektrit polnud veel parandatud, nii et ajutiselt põlesid tubades küünlad. Seekord tal sünnipäeva ei olnud, nii et ta tuli üheainsa portfelliiga üles. Aga see oli tal silmapaistvalt, ma tundsin, et pahaendeliselt tüse. Tuli välda, kahest pudelist "Mummist".

"Doktor – ma tulin teiega hüvasti jäätma. Kuradi kahju, aga midagi pole teha. Mind määratigi meie saatkonda Moskvasse. Ma lendan homme Stokholmi ja sealt nädala pärast sinna."“

Doktor rääkis: "Noh, see oli üsna sünge öhtu. "Mumm" meile pähе ei hakanud. Ja kui pudelid tühjad olid, algas öhuhääire. Nii et me kükitasime kella üheni üle tänavu varjendis ja jätsime varjendi uksel rahvarüsinas jumalaga, kui häire lõpusireen alles huiigas."

Doktor rääkis: "Sellest ööst saadik pole ma teda näinud. Tema ärasöidu järel tuli kõik, mis tuli. Meie pälvitud ärakägistamine, füüsiline väljast ja moraalne seestpoolt, kestis veel aasta otsa.

Kuni venelaste suurtükid ulatusid meie varemeid tulistama. Neid, mida Inglise-Ameerika pommid iga öösi juurde lõhkusid. Ja kuni venelaste tankid kohale joudsid. Ja mind minu võtmega sissee kasseeriti. Aga see on teil kõik juba teada. Kuni minu musta-ronga-söiduni."

Ja see oli tösi. Doktori hilisemad väikesed seiklused kuni ta Intasse jõudmiseni olid mul teada. Ta oli külastanud mind oma kolme nädala jooksul peaegu üle öhtu ja jutustanud teekruusi juures muuseas oma Butorka-lugusid. Ja mina olin jälginud murelikult ta kiiret düstroferumist. Ta oli sattunud maapeal-sesse abitoöbrigadi, mis töötas kaevanduse saeveski juures ja laidis lõunapoolseist metsapiirkondadest saabunud platvormidel palke maha. Et need saetaks tugipropsideks kaevanduskäikide tarvis.

See oli raske töö, paiguti isegi ohtlik töö. Kui seda tehti laagritöö üldise rohmakusega ja kiiiruga, mida tingis sageli neljakümnekraadine kilm. Külma käest püüti ju *bōstro-hōstro-hōstro* soojendusputkasse tagasi pääseda, sest seal oli laudseinte kaitsel, mahorkasuitsuses meestehunnikus vähemalt tuulevari ja raudahju ligidal kübekte soojas. Eriti ohtlik võis töö olla sellele, kes jäi (nagu doktoriga kuuldas juhtuvat) oma pedantsuse föttu järjest teistele jalgu. Sest doktor oli ju boheemlane, seda küll, aga nimelt saksaboheemlane. Ja ka tolles kummalisnes töös sai ta loomupärate pedantsus tüütult nähtavaks: ta piürdis lükata enda ja oma paarimehe palgi võimalikult täpselt teiste omadega rõöpi. Ta piürdis, teinekord rumalasti rappides ja jõudu kulutades, nihutada virna veeretatavaid palke nii, et kuwemeetrise tüvede otsad moodustaksid võimalikult sileda pinna, etc. Aga plavormidel olid külmunud palgid sageli känkrasse jäätunud, nii et tulি ronida liuhklibedail jäistel vilditaldadel üles ja raiuda palkekangiga üksteise küljest lahti. Kui turvavaiad, mis, kaks vaia kummaltki poolt, hoidsid palke kolme meetri kõrguses koormas koos, sepleist välja tiriti, teinekord suure haamriga umbe kulumud sepli pihta pörutades, veeresid jäätanud palgid allseis-

jaile vaata et jalgadele – ja seesama osa platvormile roninuul jalge alt ära. Tuli olla kraps jalgu murdmata ülevallt alla ning all palkide eest kõrvale kargama. Nii et paaril korral oolid brigaadi-kaaslased rabanud hajameelsel doktoril käest või kraest ja fömnanud ta pealeveerevate palkide eest kõrvale – tömmmanud *'ёбаный фавнум'* i kindla jalaluunurru eest kõrvale. *'Ёбаный фавнум'* i vähemalt selle brigaadikolmandiku kõnepruugis, mis seloomustas blattnoisid. Tähendab, doktor jäi järjest teistele jalgu ega aidanud Neil täita nende äraneetud normi, vaid pigem takistas seda. Mistöttu leivajagaja viskas talle kõige nätskemad palad ja brigadir jättis ta järiekindlalt *'занеканка'* dest ilma. Nii et tol hõredal toitumusalusel, kus ta nagunii seisis, oli ta kolme nädala pärast juba täsna läbipaistvalt kollakashall, kuigi oma toe-ka skeletti töttu esimesel pilgul ikka veel just nagu kogukas mees. Igatahes tundus mulle, et öhtutu, kui ta minu poole sisse astus ja invitades kõrgel kohimehähääl, kuulu järgi kellegi Walter Ulrich hääl, käksatas: "Habe die Ehre, Genossen Pflzstieftrochner 'nen guten Arbeitstagsabend zu wünschen!" – mulle tundus, et telgelikult värisesid tal iga kord pölvved pealetikkuvast nörkusest. Samal ajal tundus ta vaimne energia pigem kasvavat. Tema anek-doodid tundusid aina lihitumad. Tema isiklikes lugudes leidus aina üllatavamaid puüante. Ja nende esitus – kaasa arvatud mitmesugused tsitaadid – ulatus aina sügavamast kõminast üha mitmetähenduslikuma lavasosinani. Muuseas, nagu paljusid asjakaugeid inimesi on mind alati huvitanud küsimus, k u s asub öjeti normaalsuse ja ebanormaalsuse vaheline piir. Milliseid normaalse käitumise hälbeid, kas või näiteks fantaasia perutamisi, võib veel lugeda normaalsusse kuuluvaiks ja milliseid enam mitte...? Ja mil määral ning kuidas sõltub see keskkonna üldisest psühühilisest taustast...? Oma juurastuudiumi nelja fakultatiivse aine seast, raamatupidamine ja mis nad seal olid, valisin tingimata kohtupsühhaatria. Jne. Aga tegelikult suutsin oma noore-ea suhtelises pealiskaudsuses ja normaalsete olude lahe-duses näha enda ümber siiski ainult normaalseid inimesi ja

päriselt hulle. Mingi protsendikese võrra oli maailmas ju ka neid. Ning alles vanglate ja laagrite depressiivseis körgrõhukambreibs hakkas mulle avanema normaalsuse ja hulluse vahevõendi, üleminekuvõendi üllatav mitmekesisus. Aga küsimus piirist normaalsuse ja hulluse vahel komplitseerus seda enam. Nähtavasti olin mõttes juba ka doktor Ulrichi selle küsimusega seondanud. Tema hajameelselt naeratava rahulikkuse töttu. Ja ootamalt intensiivsete, peaegu teatraalsete jutusööstude töttu, mis sellest rahust üha sagadamini esile paiskusid. Igatahes äratas ta kummaline lause või öieti selle kummaline toon kuidagi mu tähelepanu:

"Aga see on teil kõik juba teada. *Kuni minu musta-ronga-söiduni*..."

Nii et ma ütlesin, otsest midagi küsimata: "See pidid vist olema teie jaoks üsna iseäralik sõit..."

"Oo jaa," ütles doktor öhnal. "Kõigepealt selles mõttes, et mulle selgus, kui koeralik inimene öeti on. Tähendab, kui koeralik ma ise olen. Sest teate, kui mind üle vangla siséöue musta ronga poole konvoeriti – ümberringi neli seina trellitatud aknaid, üleval linnakumane taevas ja es kümme või viissteist tuhat kilomeetrit – Novaja Zemljani, Karagandani, Magadanini, või mis need kohad kõik on –, siis ma tundsin: seesama umbne kamber, kust mind välja oli visatud, tüsköik kui vastik ta polnud, oli siiski olnud kaitstud koht. Kodune koht. Selle täieliku teadmatusega vörreledes, kuhu ma sõitsin. Nii et täiesti koeralik tunne. Mitte põrmugijunnus, mitte põrmugi faustlik, nagu ma oleksin tahtnud tunda. Ja siis – see sõiduk, millega ma pidin sõitma: otsekui must surnukirst. Jeepile või Willisele ehitatud laudputka. Eesotsas muidugi tuuleklaas ja uksekaasid. Aga keskelt põlkseinaga poolitatud, nii et juht ja tema naaber tagasõitjast lahus. Koormaruumis plekkvooder ja selle sees mitte kõige pisemati pilu. Ja nagu ma ütlesin: kogu auto seest ja väljast jumala must. Mu sakslassed on mulle seletanud, siin veetavat vange – ühest laagripunktid teise ja keskusse ülekuulamis-

tele et cetera – ka kinnises veoautos. Aga ikkagi hallis. Ja hallede külgedele olevat maalirud valgete tähtedega HLEB. Peaks olema LJUDI, aga on HLEB. Hea küll, see on vale – kuid see on ikkagi informatsioon. Aga seal – mitte mingit informatsiooni. Isegi mitte valet. Seest ja väljast – pimik. Nojaas: kui ma olin siinna sisse roninud ja uks tagaseinas suleti – raudpööön kolinal ette – oli sees absoluutne pimedus. Seisin seal, madala lae pärast koogakil, ja küüsini igaks juhuks: "Jemand da?" ja siis ka, nii hästi, kui ma oskasin: "T'šelovek jest?", aga kedagi ei olnud. Ma leidsin kobades seinaäärsse pingi, istusin ja hoidsin pingiservast kinni, nii et ma ei kukkunud, kui ronk liikvele läks. Ja siis me sõitsime. Ja mina kuulatasin. Absoluutse pimeduse töttu eriti teravalt.

Jäätanud lumi munakivisillutisel. Pidurid. Kirsasaabaste samud. Ulseklaas kruvitakse alla. Vahimees väljas kontrollib paareid, mis on juhi körval istuja käes. Muidugi tummalt. Et surmavaenlane, keda nad veavad, ei saaks teada, mis pole talle määratud. Raudväravad krigisevad lahti ja kolksatavad kahel pool vastu müüri. Jälle jäätanud lume krobin autorataste all. Veel kord pidurid. Vist veel mingi paberitekontroll. Fundub, et nüüd juba tänaval vangla ees, mootoripörina taustal. Ja siis uesti liikumine munakividel ja lumel. Ja siis – jäätügarais asfalt. Ja siis aina tihedamalt lonna hälli. Mõned autod sõidavad ronga ees, mõned järel. Mõned vastu, mõned mööda. Ronk vähendab gaasi ja lisab gaasi. Ja mina mötlen, tobedalt, nagu poleks ma viisükümmend, vaid viisteist: kui raskе veoauto sõidaks valgustamata tänaval – aga sellised peaks Moskvast olema täsna palju – meie juhikabiini lõmmi, sõidaks meile kütje pealt sisse, nii et autojuht ja ta naaber – oh kurat, ütleme, et ei saaks surma, vaid kaotaks teadvuse, ja vahesein nende selja taga puruneks ja minu konku plekkvooder käriseks ja rebend oleks küllalt suur ja minu kasutada oleks minut aega, minut aega, enne kui inimesed ja militsionäärid kohale jooksevad, astuda üle kahe teadvusetu mehe ja libiseda läbi purunenud tuuleklaasi või hingedest mur-

tud ukse välia, astuda tänavale ja olla vaba– Mis ma peaksin siis tegema? Ja ma saan aru – olgugi et ma aju alumistes kihtides läbi tundmatute öude ja portaalide ja kangialuste triumfaalselt pögenen –, saan ma aru: kui midagi niisugust juhtuks, tähendab, kui juhtuks niisugune avarii, peaksin ma jäätma musta ronga kõrvale seisma ja hüüdma appi– Ja see oleks rohkem kui koeralik, aga ainuõige.

Ma raputan enda sest masendavast visionist vabaks – kui sõna "vaba" on mu mustas kirstus üldsegi kasutatakav –, ja kullen uesti, kuulen saatanliku teravusega uesti linnu hääl.

Ilmselt sõidab mu kirst nüüd mööda suurt ja enamvähem sirget tänavat. Sealsamas pidurdame, ma ei tea muidugi, kas liiklustulede peale või liiklussõlmita vüpeli. Ma kuulen, kuidas ronga ümber ja taga pidurdavad teised autod ja siis sõidab risttänava liiklus meie eest vuhanil läbi. Nii rikkalkult siin autosid ei sõida nagu kaks aastat pärast sõda arvatavasti Londonis või Parisis. Või nagu sõidaks ka Berliinis, kui Berlin oleks veel olemas. Aga ikkagi on see siin suru ja oma võõruse töttu hirmutavalt suru linn –"

Doktor oli püstti töusnud ja rääkis:

"Ja siis me pidurdame järgmisel ristmikul. Üsna könnitee ääres. Ma kuulen lumes krobisevaid samme. Kellegi kõnekatket. Kellegi kõhimist. Siis algab ristlakkuse vuhin. Ma kullen: lumi krudiseb ratastest, ühtede rataste alt rabiseb puistelijava vastu teiste külgi, mõned autod tuututavad hoiatuseks. Ja siis – uskuge või ei –, siis sõidab üks auto selle voos, aga kiiremini kui see voog mingil kaugusel pöigiti ronga eest läbi ja anab signaali

HAL-LE-LUUU-JA

HAL-LE-LUUU-JA

HAL-LE-LUUU-JA

Kolm korda. Mitte rohkem. Aga ka mitte vähem. Noh, ma ei pea ju hakkama teile seletama, kuidas ma end tundsin. Ja siis sõitis ronk edasi.

Ja ongi kõik.

Ja niüd ma olen siin. Ja ütlen teile head ööd. Et homme jõud-sasti oma kalleid palke veeretada."

Ta astus kuvatati ukse juurde, lehvitas mulle ja väljus. Ja ma otustasain sealsamas, et räägin tema pärast arstiga, sellesama doktor Kačanauskasega, kes oli mind ennast aidanud ja kelle tänuväärest abist olen kuskil kirjutanud.

Järgnevalt päevadel doktor Ulrich minu poole ei tulnud. Siis kohtasin Kačanauskast raamatukogus ja tegin temaga doktorist juttu. Sakslane meenutus talle otsekohe:

"Jaa, teen küll. See arhiiviumem või kes. Üheteistkümnendast barakist. Ta käis mõne päeva eest ambulantsis. Külmetus. No-jaa, kaunikesti kurnatud ka. Aga ta pole ju ainus. Puhkab neli-viis päeva ja on jäalle jalul. Kui ei tule kopsupõletitiku."

Mina küsisin, kas ta ei saaks võtta teda mõneks ajaks haig-lasse. Ja Kačanauskas võttis doktori haiglasse. Ma kuulsin, doktor sai seal oma külmetusest ilma kopsupõletikuta üle ja neelas mingeid närvirahustustablette, nii et hakkas saama jälle inimese moodi magada. Enne seda oli ta olnud unepuudusega hirmsasti hädas, aga mulle polnud ta sellest rääkinud. Nii et doktor Kačanauskas laskis tal paar nädalat haiglas kosuda. Ja tegi koguni veel enam: kui tulili aeg teda välja kirjutada (sest pi-kemaks kui kahenädalaseks haiglaotsaks oleks ta pidanud ole-mas kas surma äärel või doktori isiklik sõber) – kui tulili aeg teda välja kirjutada, kutsus doktor Kačanauskas sööklia peakola enese juurde ja käskis tal võtta sakslase mõneks ajaks kööki abitoöl-sek. Nagu paranevaid haigeid sinna aegajalt võeti.

"See on mõistlik mees. Las poetab köögis kübeme suhu ja kosub kuu või kaks."

Noh, nii lähedaseks tuttavaks ma end doktor Ulrichiga ei pidanud, et teda otsuma hakata, kui ta Kačanauskase teatel oli sööklas tööl. Olin kindel, et doktorihärra ilmub varem-hiljem välja. Kujutlesin – koputab kui valituksele, ja et teda kellekski tei-seks ei peetaks, vilistab ukse taga

ja kõnnib sisse. Aga kui ta polnud ilmunud ja kui kohtasin Kačanauskast uesti raamatukogus, küsisin, kuidas meie köögitöölisel läheb. Kačanauskas ütles:

"Mina küsisin tunaeile peakokalt sedasama. Ja tema ütles: Viskasin ta välja."

"Misparast?" küsisin üllatuses Kačanauskasselt, nagu tema oli küsinud kokalt. Ja kokk oli seletanud:

"Ma panin ta brigaadidele juustu lõikama. Neid kaheküm-negrammiseid jubinaid, mis normitaitjatele õhtueine juurde antakse."

"Noh?"

"Ja sattusin läbi uksepilu vaatama, kuidas ta neid lõikas –"

"Kas liiga aeglased?"

"Oleks võtnud sivamalt, selge see. Kuigi – tema mökutamise kannatasin ma ära. Aga teate, ma kuikasin veerand tundi. Ta lõi-kas selle ajaga paarsada jubimat. Siis ma tõin endale tabureti ja istusin maha ja kuikasin edasi. Tund aega. Ta lõikas üle tuhande tüki – kurat võtaks –"

"Aga mis siis ikkagi juhtus?!"

"Ma ütlen: üle tuhande tüki! Aga suhu ei pistnud mitte ühte ainust! Siis ma kutsusin ta kööki ja ütlesin: "Anna oma pöll siia ja homset – et ma sind enam siin ei näeks!"

Ja peakokk oli pannud doktor Kačanauskase ees käed puu-sa, valge mütsiga, vurrudega ja lõualotiga kokk, restoranist Pjatigorskis või Mahhatškalas – töenäoliselt võivarguse eest kinni – ning oli ütelnud:

"Doktor, me ei saa ju kusatja kohta selle *ëbaüh* –, aga oli vaa-danud doktor Kačanauskasele otsa ja muutnud sõnad igaks ju-huks viimasel silmapilgul ära ning öelnud sästlikult – "selle idioodi all kinni hoida, kui kosuda tahtjaid on sadade viisi. Et mitte ütelda tuhandete viisi –"

ja kõnnib sisse. Aga kui ta polnud ilmunud ja kui kohtasin Kačanauskast uesti raamatukogus, küsisin, kuidas meie köögitöölisel läheb. Kačanauskas ütles:

"Mina küsisin tunaeile peakokalt sedasama. Ja tema ütles: Viskasin ta välja."

"Misparast?" küsisin üllatuses Kačanauskasselt, nagu tema oli küsinud kokalt. Ja kokk oli seletanud:

"Ma panin ta brigaadidele juustu lõikama. Neid kaheküm-negrammiseid jubinaid, mis normitaitjatele õhtueine juurde antakse."

"Noh?"

"Ja sattusin läbi uksepilu vaatama, kuidas ta neid lõikas –"

"Kas liiga aeglased?"

"Oleks võtnud sivamalt, selge see. Kuigi – tema mökutamise kannatasin ma ära. Aga teate, ma kuikasin veerand tundi. Ta lõi-kas selle ajaga paarsada jubimat. Siis ma tõin endale tabureti ja istusin maha ja kuikasin edasi. Tund aega. Ta lõikas üle tuhande tüki – kurat võtaks –"

"Aga mis siis ikkagi juhtus?!"

"Ma ütlen: üle tuhande tüki! Aga suhu ei pistnud mitte ühte ainust! Siis ma kutsusin ta kööki ja ütlesin: "Anna oma pöll siia ja homset – et ma sind enam siin ei näeks!"

Ja peakokk oli pannud doktor Kačanauskase ees käed puu-sa, valge mütsiga, vurrudega ja lõualotiga kokk, restoranist Pjatigorskis või Mahhatškalas – töenäoliselt võivarguse eest kinni – ning oli ütelnud:

"Doktor, me ei saa ju kusatja kohta selle *ëbaüh* –, aga oli vaa-danud doktor Kačanauskasele otsa ja muutnud sõnad igaks ju-huks viimasel silmapilgul ära ning öelnud sästlikult – "selle idioodi all kinni hoida, kui kosuda tahtjaid on sadade viisi. Et mitte ütelda tuhandete viisi –"

Järgmisel hommikul oli doktor Ulrich lükatud enne tappi,
kui Kačanauskas oli jõudnud midagi ette võtta. Ja ma pole ei
temast, s. o. doktor Ulrichist ega tema Palmquistist ega nende
halleluaja-autost enam üal midagi kuulnud.

MINU ONUPOJA JUTUSTUS